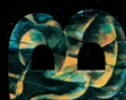

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

#4
2006

НАЦІОНАЛЬНА
СПІЛКА ХУДОЖНИКІВ
УКРАЇНИ

ВІЙНА і МИР Іллі Ефроїмсона

Євген Котляр
кандидат мистецтвознавства

Творчість Іллі Ефроїмсона (1913 — 1992) прийшла на той час, який модерне покоління охрестило епохою соцреалізму, навівши на нього знайомі ярлики та затвердивши однозначні оцінки. За останні десять років ми є свідками того, як поступово змінилося ставлення до мистецтва 1950-х — 1970-х років — явне відторгнення перетворилося в сучасній свідомості на комерційний інтерес, нині панує відчуття, сказати б, жакливого насолоди естетикою ранньої радянської та пост-сталінської культури, реалії якої сприймаються як театралізований фарс та ідеологічний паноптикум. Такі поняття, як художня позиція, щирість, патріотичний дух, творче натхнення, врешті-решт, — ясні та однозначні для сьогодення, були цілковито переінакшені ще зовсім недавно. Але час не вибирають, і життя людське цінується в момент його повнокровного здійснення й не відкидається у знаменник історії, коли настає «нова ера прозріння». Ще більшою мірою це стосується творчості, яка не зважаючи на суспільні рефлексії, є категорією іманентною. Приклад тому — біографія Іллі Ефроїмсона, типова для мистця того часу.

Ілля Ефроїмсон — людина війни, що досягла її як громадянин та художник. Ця тема стала його творчою магістраллю, в якій він досяг великої майстерності й навіть монументального розмаху. Тому й мирний час він бачив як її антипод, як процес створення людиною своєї долі в навколишньому світі, боротьбу за ідеали мирного існування. В його творах людина — на межі відчаю й на порозі великих звершень, у різних просторах життя, у людській масі та самотності. Ми говоримо сьогодні про щирість і чистоту мистецтва як вирази не надуманого, а пережитого, усвідомленого. Ілля Якович був співучасником того життя, яке зображав на полотнах або гравюрах.

Він народився у Сімферополі 1913 року. Його родина переїхала до Харкова у 1924 році, і на початку 1930-х, не маючи, по суті, художньої освіти, Ілля малює вивіски в живописній майстерні, потім працює художником у «Работпросі». Перед його очима проходить різноманітне художнє життя міста і країни в цілому, але у професійне мистецтво він прийшов уже після знищення українського авангарду та бойчукістів. До кінця 1930-х років дух пластичних експериментів у мистецтві було викорено, а шлях художників обумовлено державною ідеологією та соціальним замовленням. З 1937-го по 1940-й рік молодий мистець навчається в Харківському художньому училищі. Після закінчення вступає до художнього інституту, але з початком війни потрапляє в евакуацію, звідки в 1942 році йде воювати на 2-й білоруський фронт. Ціком природно, що для нього, як і для багатьох харківських

живописців-фронтовиків, скажімо А. Наседкіна або А. Константинопольського, цей період залишається найсильнішим враженням. До нього художник повертається протягом усього життя. Після війни він навчається у професорів Харківського художнього інституту С. М. Прохорова, С. Ф. Бесєдіна, О. О. Кокеля, Г. А. Бондаренко. Першою його великою роботою стає живописне полотно «Повернення з фронту», написане 1950 року. У ньому та подальших творах проявляється його інтерес до долі людини й сили людської природи в лихоліттях війни та випробуваннях життя, віра в гуманістичні ідеали. З початку 1950-х років художник портретує діячів української науки, бере участь у створенні харківськими мистцями альбомів автолітографій «Іван Франко» (1956), «Вугільний Донбас» (1957), працює над циклом «Тарас Шевченко». Серед цих творів — «Шевченко з підпаском», «На панщині» (1961). Він також звертається до теми війни («Підпілля», «Визволення», «Німці у місті», «Рідні руїни») і повоєнної доби відновлення мирного життя («В рідний край», «Дружинники», «Нова лінія у колгоспі»). Весь цей час мистець працює в живописі й літографії, бере участь у численних виставках, у 1962 році вступає до Спілки художників УРСР.

У середині 1970-х років І. Ефроїмсон створює міські пейзажі «Старий Гурзуф», «Вулиця будуватиметься» та ін., які вирішуються в іншій пластичній манері, з більшою експресією, почуттям кольору та композиційної напруженості. «Мирні» пейзажі й натюрморти останніх десятиріч його життя вже не сприймаються як життєві завоювання, тут на перший план виходять суто живописні завдання.

Наприкінці життя художник приходить до розуміння багатьох процесів. Роботи «Голодомор на Україні» («Україна. Роки 1932 — 1933»), «Спогади про сталінщину» (1989) свідчать про переоцінку відомих подій. Продовженням філософських роздумів про життя і людей стали невеликі за розміром картини «Типажі», «Святі люди», виконані незадовго до смерті художника.

...Він пішов, не маючи офіційних титулів та регалій, як і більшість його сучасників. Але, безумовно, його життя було покладено на вівтар тогочасного мистецтва. Мистцеві притаманні чесність у професії, живий відгук у творчості на злободенні проблеми життя та суспільні потрясіння. Він був одним із багатьох, хто проживав у творчості ту долю, яку йому було роковано добою. Міцний професіонал, чудовий графік і живописець — він став одним із тих, хто вже потребує сьогоденної культурної реабілітації. У зв'язку з цим згадується один епізод, коли автор цих рядків, виходячи в голловний зал харківського вокзалу, раптом в одному із внутрішніх приміщень побачив розпис, що нага-

дував 1950-ті роки. На фоні євроремонту й сучасних вітрин громадського харчування він виглядав надзвичайно свіжою й талановитою стилізацією, загострюючи культурний контраст різних епох. Коли я підійшов довідатись про авторів, припускаючи, що це прізвища моїх сучасників, то з відчуттям

незручності знайшов відомі мені імена художників 1950-х років. Це був оригінал того часу. Таким чином, зорово-естетична аберація перетворилася на аберацію етичну. Її підґрунтя — естетизована ностальгія, — одна з ознак сучасного постмодерного мислення.

ІЛЛЯ ЕФРОЇМСОН
Автопортрет, 1972
Полотно, олія

ІЛЛЯ ЕФРОЇМСОН
Хліб, 1989
Папір, олівець